

KUI KAASLANE TEEB HAIGET. KIUSAMINE JA VÄGIVALDSUS KOOLIS

Tiiu Kuurme

Artiklis käsitletakse noorte poolt kogetud eakaaslastega seotud kiusamist ja vägivalda. Eesmärgiks on tuua esile, kuidas noored tajuvad kiusamise ja vägivalda soolist väljendumist: millistes vormides see kummagi soo esindajate poolt avaldub. Uurimuse kvantitatiivne osa väljendab, millises ulatuses vägivalda esinemist kogetakse ja kuivõrd sellesse sekkutakse. Tulemustest selgub, et kiusamist ja vägivalda kogetakse ning kirjeldatakse kummagi soo esindajate poolt enam-vähem sarnase sõnavaraga ning seda esineb ohtralt. Sealjuures tuuakse tüdrukute vägivaldsust õpilaste poolt esile vähem kui poiste vägivaldsust. Kui poiste vägivaldsuse kirjeldustes paistis silma füüsiline vägivald, ehkki vaimne seda ületas, siis tüdrukute poolt kirjeldatakse füüsilist vägivalda kaduvvähem, seda enam aga vaimset vägivalda. Kiusatavaks sattuvad kummagi soo esindajad eriti siis, kui nad on mingis mõttes „teistmoodi”. Milles see teistmoodi olemine väljendub, on aga soo lõikes erinev: nt. poisi puhul füüsiline nõrkus, vaikne ja tagasihoidlik olemine, tüdrukute puhul valdavalt välimus ja standardist erinevad käitumismallid. Õpetajaskonna jaoks pakub õpilastepoolne vägivaldataju teavet ka kiusamise ning vägivalda varjatuma poole suhtes ning kutsub tegelema enam kasvatusena just stereotüüpide vältimise, teistsuguste õpilaste aktsepteerimise ning inimsuhete vallas.

Märksõnad: kiusamine ja vägivald, vägivaldakogemused, vägivalda soolistatus.

1. Sissejuhatuseks

Ühiskond loodab koolilt mitut liiki kasvatusülesannete täitmise seas ka rahu ning universaalseid inimväärtusi austava eluhoiaku kasvatamist. Inimväärikus on haavatav ja humanistlik meelelaad välistab vägivalda. Humanismist enesest räägitakse aga vähe ja ettevaatlikult. Nimelt on ka kõrgeltarenenud heaolumaades tajutavaks saanud üha suurenev vägivalda foon. Uued sõjad, missioonid rahututesse paikadesse, terrorism ja üldine ebakindlus on vägivalda lähedaloleku ja sellest kõnelemise muutnud uueks normaalsuseks. Korduvalt on olnud kõneaineks meediavägivald, ent vaid turgu ülimalt tunnistav kapitalistlik kasumihuvi jätab ühiskonnatasandi otsustajad sedalaadi kõnelustele kurdiks. Täisealiseks saades on tänapäeva laps enamasti pealt näinud kümneid tuhandeid virtuaalseid vägivaldastseene, ja omajagu ehk ka tegelikke. Vägivallale on kõvasti turgu, ja mida enam köetakse üles vägivaldseid instinkte ning madalat sorti naudinguiha, seda enam nõuab turg lisa. Vägivald teise inimese vastu pole enam asi, mis vapustab, paneb nõrdima, tekitab tahtmise midagi ette võtta, vaid on sisse harjutatud tänapäevase elu juurde kuuluv osa. Inimelu väärtus ja inimväärikuse väärtustamine näib täna vähenevat ka heaolumaades, kuhu kuulumise lävepakul Eesti täna on. Heaolumaad üheks hüveks võib nii mõnigi arvata ka õiguse ohjeldamatule vägivalda nautimisele meedias.

Kiusamine koolis on olnud kõneks kaua ja selle vastu on käivitatud eraldi programmid. See on oluline edasiminekuks, mõeldes aegadele, kui kiusamist ametlikult polnud olemas. Kas pedagoogilised abinõud ning avalikud kõned kaaslaste alandamise lubamatusest saavad ühiskondlikult toodetava vägivaldaveetluse vastu, on juba iseküsimus. Vägivaldseid tegusid taunitakse endistviisi ettevaatlikult ja ehkki füüsiline vägivald on

avalikult kõneks ning kriminaliseeritud, on sel harva vägivaldlatsejale tõsised tagajärjed.

Nagu käesoleva kogumiku artiklist „Tüdrukud ja poisid koolist ja enesest koolis“ veendusime, kutsub meie uuritavaid noori kooli eelkõige sõprade ring ja koos nendega tekitatud sündmused, naljad, huumor. Mõned küsitletutest mainisid kooli meeldivust puudutavates kirjanekutes, et seda kahandab kiusamine. Kas ja kuivõrd seondub kiusamine ning vägivaldsus soolise kuuluvusega, millised on tajutud kiusamise erinevused ning poiste ja tüdrukute suhtumiste erinevused? Ulatuslikus Eesti õpilaste toimetuleku-uuringus, mille tulemused avaldati 2007. aastal, toodi esile, et 67% rohkem kui kolmest tuhandest küsitletust tunnistavad, et on viimase poole aasta jooksul kedagi narrinud või kiusanud. Peksnud ja löönud oli kedagi 9%. Ent enese suhtes kogetud verbaalset vägivalda tunnistas vaid 22% (Ruus jt. 2007). Eelkõige räägib see väärtustest – kiusaja olla on lahe, kiusatav häbiväärne ja hädine. Kaasinimese kannatused on väljaspool kooli käibemoraali.

2009. aasta turvalisuse uuringu paarisuhte vägivalda statistikast selgub, et küsitlusele eelnenud aasta jooksul koges füüsilist vägivalda 46 800 inimest, sealjuures raskemat füüsilist vägivalda 18 000 naist ja 5000 meest. Igast kümnest ohvril on 9 naised. Kolmveerandi paarisuhte kogemusega 15–74-aastaste uuritute arvates on paarisuhtes esinev vägivald nii levinud, et see on Eesti ühiskonnas probleem. Samal ajal ei pea mitte kõik vägivalda tagajärjel füüsilisi vigastusi saanud paarisuhtevägivalda Eesti ühiskonnas probleemiks. Vägivald on levinud kõigis ühiskonnagruppides, sõltumata inimeste haridustasemest, sotsiaalmajanduslikust staatusest või edukusest. (Paats 2010). Võib järeldada, tegu on hoiakute ja väärtustega ehk vägivaldsusse suhtumine on kujunenud sotsialiseerimis- ja kasvatusprotsessides.

Meeste vägivaldsuse ja ka muude rohkete meessoole iseloomulike hoiakute üheks põhjustajaks peetakse mentaliteeti, mille Raewyn Connell on tähistanud terminiga *hegemooniline maskuliinsus*. See tähistab nn. ideaalse maskuliinsuse domineerivat vormi. See seondub Jane Kenway, Lindsay Fitzclarence jt. kirjeldustes füüsilise tugevusega, osavusega, seikluslikkusega, emotsioonide vältimisega, kontrollitahtega, agressiivse enesekindlusega, enesesusuga, individuaalse võistluslikkusega, distsipliiniga, otsustamisõiguse ja ratsionaalsusega. Sedasorti maskuliinsuse identiteedi kandja jaoks on välistatud ja põlatud füüsiline nõrkus, emotsioonid, sõltuvus, subjektiivsus, irratsionaalsus ja empaatia. Distantseerutakse tunnetest, privaatsest teadmisest, loovusest, koostööst, kaastundest ja hoolivusest. Ühesõnaga, sellest, mida teatakse iseloomustavat naisi. Kõik naistega seonduv on alaväärtuslik, ent veelgi enam on seda mittedominantsed maskuliinsused, mille esindajad kannavad teistsuguseid tunnusjooni. Hegemooniline maskuliinsus annab standardi, mille pinnalt määratletakse, kes on tõeline mees või poiss. Teatud maskuliinsuse tüübid on rohkem seotud vägivaldsusega, ja hegemooniline maskuliinsus seda on. Vägivaldsus on aktsepteeritud viis lahendada konflikte, saavutades kontrolli teise inimese üle (Kenway&Fizclarence 1997.) Hegemooniline maskuliinsus on normatiivne, olles mõõdupuuks ülejäänud maskuliinsustele ja feminiinsustele, olles sellisena poistele püüdmisväärne (Kimmel 2011). Omaette huvitav küsimus oleks, kas on võimalik sellist kuvandit oma identiteedi loomisel vältida?

Hegemooniline maskuliinsus on esile tõstetud ja ülistatud laial avalikul väljal, nii ajalooliselt (vt. ajalookäsitlusi) kui tänapäeval. See on positsioon, mis on kujunenud kollektiivsetes kultuurilistes ja institutsionaalsetes praktikates ning mida säilitatakse ka läbi meedia legitimeerimaks patriarhaalsust. Hegemooniline maskuliinsus on mõneti konstrueeritud läbi suhtumise naisesse ja alistatud maskuliinsustesse. Oma soolist identiteeti konstrueeriv poiss seisab olukorras, kus sedalaadi identiteet on rohkem või vähem imperatiivne, seda on ikka ja jälle vaja saavutada ning läbi domineerimise hoida (Skelton&Becky 2001). Siit ka pidevalt taaspuhkev vägivaldne käitumine, et oma staatust kinnitada. Täna levinud hegemooniline

maskuliinsus ei sisalda kuigivõrd jooni, mida tähistab varasemast traditsioonist pärit sõna *mehisus*, see on enesekontroll, vastupidavus, vaprus, julgus, vastutuse võtmine. Eestlaste jaoks on domineeriva maskuliinsuse tähiseks väljend *kõva mees*. Ning selles ütluses sisaldub nii piirangute kui lubatavuse skaala, millele oma staatuse nimel alistutakse. Hegemoonilise maskuliinsuse baasilt ka sõnastatakse, milline on soovitud ja aktsepteeritud tüdruk ning naine. Selle kuvandi nähtamatu juuresolek säilitab arvatavalt ka kooli ratsionaalsust ja emotsioonide halvustamist.

Maskuliinsed identiteedid on ajas ja ruumis situatiivsed (Kenway&Fizclarence 1997), seega kutsub koolikeskkond esile just teatud liiki maskuliinsuse demonstratsioonid, mille üheks väljundiks on vägivald.

Näiteks kirjeldab Cliona Barbes, kuidas Iiri töölisklassi poisid kasutavad huumori toetavat ja kaitsvat osa hierarhilises maskuliinsuses läbi nn kõvade meeste naljade. Koolipoiste huumori ajalugu soolise ebavõrdsuse ja võimu konstrueerimisel on pikk, sellega taasluuakse ebavõrdsust ja võimu ja naeruvääristatakse neid, kes ei soostu dominantse diskursuse normidega. Sellega, et huumor saab võimu atribuudiks, säilitatakse omaks võetud maskuliinsuse piirid. Eelistatud on tugev sportlik keha ja machoväärtused nagu karmus, atraktiivsus, agressiivsus. Mitte-hegemoonilised poisid on alandamise objektid, kiusamine toimub nõ naljatamise vormis. Poiste huumori abil kinnitatakse ühe vaateviisi õigsus ja säilitatakse hierarhiline võimustruktuur (Barbes 2012).

Sheila Riddell kirjeldab etnograafilise uurimuse toel, kuidas seksuaalsed ja ropud naljad võivad saada meesõpetajate viisiks hoida ära poiste lammutav käitumine. Tüdrukutele suunatud märkused ja seksuaalsed naljad loovad kamraadliku atmosfääri, poisid nõ ostetakse ära. Meesõpetajad kasutavad niisiis maskuliinsuse jagatud kultuuri, mis toetub vägivaldalla aktsepteerimisele, seksuaalsele bravuurile, naiste halvustamisele (Riddell 2011). Diane Reay väidab uurimustele toetudes, et tüdrukute agressiivne ja lammutav käitumine leiab õpetajatelt palju negatiivsema vastuvõtu kui poiste vastav käitumine.

Samas hoiab ka naissugu alal hegemoonilise maskuliinsuse mentaliteeti. Teatud feminiinsuse liik sisaldab kuuletumist, teenimist, orjalikkust, eneseohverdust ja pidevat meeste soovide rahuldamist. Nii legitimeerivad naised ka vägivaldalla põhjendades seda enese käitumisega või püüdes seda pisendada. Kogetud agressioon on sedasorti naiste jaoks vabandatahv kui mehe ajutine enesekontrolli kaotus, võib kohata kogunu uskumust, et nii õige mees naist kohtlebki. Kuni tänaseni valitseb sedasorti hoiakute suhtes kultuuriline tolerants (Kenway&Fizclarence 1997). Patriarhaalsus ei ole enesestmõistetav, vaid eeldab, et ühiskond on selle vastu võtnud, sellega nõus olnud. Inimesed ei ole pelgalt marionetid nende üleses süsteemis, vaid panustavad pidevalt sugude käitumismustrite taasloomisse (Pilcher&Whelehan 2004). Ehk kui poisid on vägivaldsed, siis saadab seda tüdrukute (ja ka õpetajate!) poolne vaikiv aktsepteerimine.

Tüdrukute vägivaldsusest koolis leiab vähem uuringumaterjale. Juba paar aastakümnet on kujunenud diskursus nn uutest tüdrukutest, kes on sõnakad, aktiivsed ja iseseisvad, võttes koolis liidripositsiooni. Samas märgatakse Leino poolt mitmete uuringute refereeringus, et suurenenud on ka tüdrukute füüsiline vägivaldsus ja väljakutsuv ning paheline käitumine, seda eriti eesti tüdrukute puhul. Leino järeldeb, et tüdruku sedasorti käitumine on lihtsalt sensatsioonilisem ja nähtavam, kuivõrd noortele naistele suunatakse jätkuvalt ootused hoolivaks emalikkuseks (Leino 2011). Judith Strömpl on uurinud kasvatusraskustega tüdrukute käitumist ja hoiakuid, sh ka vägivaldsust, ning tõdeb, et taoliste tüdrukute subkultuurides toimivad hierarhiad ja võimuvõitlus sarnanevad poiste omadele. Kiusamisest pääsevad tugevad, end kehtestada suutvad tüdrukud. Vägivallamustrid nende tüdrukute seas on julmad ja halastamatud (Strömpl

2002). Sheila Riddelli vaatlustulemuste järgi vaidlustavad osa tänaseid tüdrukuid hea käitumisega „tubli tüdruku“ kuvandi, teevad väljakutsuvalt rumalusi ja kära, on märgata vastandumist traditsioonilistele feminiinsuse koodidele ja seksuaalse varjundiga halvustava keele kasutust (Riddell 2011).

On täheldatud, et tüdrukud imiteerivad palju meelsamini maskuliinseid käitumismustreid kui juhtub vastupidist. Poiste seas on tüdruku moodi toimimine reeglina halvustatud (Leino 2011). Võimuiha pole omane üksnes meessoole, on rohkesti ilukirjanduslikke ja ajaloost pärit näiteid, kuidas võim võib olla sama ihaldusväärne ka naistele, ent selle saavutamise strateegiad on erinevad.

Kalduvus vägivaldsusele ei ole sooga kaasnev ja kaasasündinud, väidab Michael Kaufman. Poisid pole sündinud tapjaks, rohked uuringud näitavad, et mürgitatud lapseõlv ja kahjustatud suhted moonutavad nende inimlikku palet. Viha, mida tajutakse alandustega silmitsi olles, on normaalne, ent normaalne ei ole vägivald. Kalduvus vägivaldseks käitumiseks kujuneb pikema perioodi vältel olukordades, mis kutsuvad ümbruskonna õhutatuna esile julmuse ja brutaalsuse, samuti sisendatud kuvand vaenlase või teistsuguse inimese vaenamiseks (Kaufman 2015).

Guckenheimer ja Schmidt, kes käivitas ja jälgis kooli tingimustes projekti kulgu, mille eesmärgiks oli viia noormeesteni teadmisi seksuaalsest ahistamisest ja selle traditsiooniliste maskuliinsete hoiakutega seotud põhjustest, väidab, et projekt ei kandnud loodetud vilja, vaid tekitas noormeestes tugeva kaitsehoiaku oma privileegide ja elustiili suhtes. Vaid mõni üksik noormees jõudis oma vaadete kriitilise analüüsini (Guckenheimer&Schmidt 2013). Saame siit järeldada, et vägivald on süvasotsiaalne probleem ning selle muustrite nähtavaks tegemise ja muutmise teekond tuleb pikk. Kindlasti seondub see kõik nii ühiskondliku üldise väärtuselise fooniga kui ka üksikisikute väärtustega, sest kui kaastunne, empaatia, rahumeelsus ja teise inimväärikuse austamine on põlatud nõrkuse väljenduseks ning valge heteromees on inimese norm, siis kasvatus käigus vägivaldus areneda ei saagi ning jätkub vägivalda nõiaring.

Kuidas tajuvad ja kirjeldavad kiusamist ja vägivalda meie uuritavad ja kas lisab see seni teatule midagi uut, sellest alljärgnevalt.

1.2. Andmete kogumisest ja analüüsist

Analüüsitavad andmed pärinevad küsitlusest, mis viidi kümne Eesti üldhariduskooli õpilaste seas läbi 2014. aastal ja mille üldine eesmärk oli uurida, kuidas on olla koolis poiss või tüdruk. Küsimustikule vastas 649 õpilast 7., 9., 10. ja 12. klassist. Neist 312 olid poisid ja 337 tüdrukud.

Kogu muu konteksti sees oli soov saada meie uuritavatele teada, kuidas tajutakse kiusamise soolist iseloomu. Küsitluses olid mõned kvantitatiivset analüüsi eeldavad küsimused kiusatavate olemasolust, suhtumisest kaklemisse ning õpetajate ja kaasõpilaste sekkumisest, kui kohtutakse vägivaldaga. Uurimuse kvalitatiivse osaga püüdsime välja selgitada, mida õieti poiss kui tüdruk teevad, kui kõneks on kiusamine või vägivald, ning mis selle kummagi soo puhul esile kutsub. Küsimata jäid asjaosaliste eneste ülestunnistused, kas ja kui palju on nemad kiusanud või olnud kiusatavad. Analüüsime õpilaste poolt lõpetatud lauseid: *kui tüdruk/ poiss kedagi kiusab, siis ta...* Ning: *kui tüdrukut/poissi kiusatakse, siis sellepärast, et...* Kirjapandu liigitasime teemade kaupa, vastavuses kõneks olnud kiusamise viisile. Püüame välja tuua ka selle, milliseid kiusamise vorme enam tajutakse ning kuidas seda kirjeldatakse. Ning millised kiusamise põhjused on esiplaanil poisi ja millised tüdruku puhul.

2. Kas ja kuivõrd kiusamine esineb?

Et saada teada, kuivõrd tajutakse kiusamise olemasolu, paluti õpilastel 5-pallisel skaalal valida välja üks väidetest. Väited puudutasid kaklemist koolis, kiusatavate olemasolu klassis nii poiste kui tüdrukute seas ja õpetajate ning kaaslaste sekkumist kiusatava kaitseks. Lähemal vastuste analüüsil selgus järgmist.

Ligi kolmandik vastajatest nii poiste kui tüdrukute seas leiab, et poiste omavahelist kaklemist peetakse koolis normaalseks. Ligi 90% ulatuses või üle selle leidsid vastajad, et tüdrukutele ei sobi kaklemine. Järelikult on poiste omavaheline füüsiline vägivald kolmandiku õpilaste jaoks normaalsus. 25% poistest ja 29% tüdrukutest nõustub täielikult või pigem nõustub väitega, et nende klassis on mõned tüdrukud/üks tüdruk, keda kiusatakse. 29% poistest ja 25% tüdrukutest nõustub väitega, et nende klassis on mõned poisid/üks poiss, keda kiusatakse. Järelikult tajub veerand ja pisut rohkem õpilasi kiusatavate olemasolu, kusjuures oma soost kiusatavate olemasolu märgatakse pisut rohkem. Kiusatavaid poisse ja kiusatavaid tüdrukuid on samas suurusjärgus, nii et ühe või teise soo suuremat kiusamise ohvriks langemist täheldada ei saa.

65% poistest ja 64% tüdrukutest pigem nõustub või nõustub täielikult väitega, et nende klassis ei kiusata kedagi. Järelikult tajub üle kolmandiku õpilastest kiusatavate olemasolu, ent ligi kaks kolmandikku õpilastest nõustuvad väitega, et kiusatavaid nende klassis pole. 41% poistest ja 42% tüdrukutest ei nõustu üldse või pigem ei nõustu väitega, et õpetajad sekkuvad, kui kedagi kiusatakse. Õpetajate mittereageerimist täheldavad vaid veidi alla poole vastanutest ning tekib küsimus õpilaste turvalisuse ja nende inimväärikuse kaitse kohta koolis. 33% poistest ja 37% tüdrukutest ei nõustu üldse või pigem ei nõustu väitega, et kaasõpilased sekkuvad, kui kedagi kiusatakse. Teisalt – 68% poistest ja 63% tütarlastest tajuvad kaasõpilaste sekkumist. Seega kutsub kiusamine reageerimise esile pigem õpilaste endi kui õpetajate poolt. Poiste ja tüdrukute vastustes seitsmele väitele ei olnud ühtki statistiliselt olulist erinevust, seega tajutakse kiusamisega seotud tegelikkust kummagi soo poolt ühtmoodi.

2.1. Kui poiss kedagi kiusab...

Mida selline poiss teeb? Kuidas seda tajutakse ja kirjeldatakse ning kas poisid ja tüdrukud tajuvad poisi poolset kiusamist ja kiusavat poissi ühtmoodi. Kokku nimetati poisi poolseid mitmesuguseid kiusamise viise ning vägivaldsuse vorme tüdrukute poolt 411 korda ning poiste poolt 351 korda. Protsent alljärgnevates tabelites väljendab mainimiste arvu suhet poiste ja tüdrukute üldarvu. Sealjuures nimetasid mitmed noored, eriti tüdrukud, mitut kiusamise viisi, ja mõned jätsid küsimusele vastamata. Algatuseks toome välja, milliseid poisi poolseid kiusamise viise üldse nimetatakse, seda nii poiste kui tüdrukute poolt.

Vägivalla vorm	Tüdrukute tajutuna	Poiste tajutuna
Füüsiline vägivald	Kokku 197 mainimist (58%)	Kokku 158 mainimist (51%)
Füüsiliselt haiget tegemine	54	55
Löömine	59	49
Peksmine	33	18
Kaklemine	15	4
Tõukamine, togimine	36	30
Hammustamine	-	1
Juustest tirimine	1	1

Selgub, et tüdrukud tajuvad poiste kiusamise puhul füüsilist vägivaldsust rohkem kui poisid ise. Selle kirjeldamiseks kasutatud mõistetest (nagu need tabelis kirjas) nimetavad tüdrukud neid rohkem, eriti just peksmist ja kaklemist, seda enamasti kõrvuti mõne vaimse vägivalla vormi kirjeldusega. Tõukamise ning togimise märkamise esinemissageduselt ollakse peaaegu võrdsed.

Kuidas poiste kiusamist ja vägivaldsust kummagi poolt kirjeldatakse? Ehk mida kiusav poiss täpsemalt teeb.

Tüdrukud: ...kiusab füüsiliselt, lööb; lisaks sõnadele tihti kasutab ka füüsilist vägivalda; teeb seda kätega; lööb, peksab, paneb juuksed põlema; hakkab kinni krabama ja lööma; paneb rusikaga näkku; lööb ja ütleb halvasti; läheb rusikatega kallale nõrgemale; peksab ja alandab kuni nutma hakkab; lähevad niisama rusikatega peksma; lööb, alandab teist, räägib teda taga; togib, ajab teda vihale; tirib patsist; paneb koheselt rusikad ja jalad mängu; tõukab, mõnitab, osatab, karmimal juhul peksab; lööb, peksab, söimab, norib;

Poisid: ...füüsiliselt teeb haiget; lööb ja on kurja meelega ja mõtleb halba; rakendab vägivalda; lööb või paneb jala ette; annab peksa või norib; nimetab halbu sõnu ja kakleb; pigem haavab füüsiliselt; lööb käe või jalaga; teeb seda tavaliselt füüsiliselt; alandab teda füüsiliselt; lööb maha; ütleb sõnu ja lööb; tekitab füüsilist ebamugavust; näiteks lööb päeviku naelaga laua külge.

Kirjeldused viitavad poiste väga rägetele viisidele end välja elada või arveid klaarida, seega ei saa enam rääkida mitte lihtsalt kiusamisest vaid sõnaselgelt vägivaldast. Poiste füüsilisel vägivaldall on õpilaste kogemuses märkimisväärne koht. Tüdrukute kirjeldused on värvikamad, kuid vägivaldatoimingutele antud nimetuste osas sugude vahel erinevust ei ole. Mainimiste hulk võib näidata, et sedasorti vägivalla tunnistajaks ollakse küllalt tihti. Samas on sedalaadi juhtumid arvatavalt nii šokeerivad, et nimetuste esinemissagedus võib rääkida pigem vägivaldalla emotsionaalsest mõjust kui esinemissagedusest.

Teine rohket nimetamist leidnud kiusamise ja vägivalla vorm oli **vaimne** ehk **psüühiline vägivald**. Tütarlaste poolt nimetati poiste sedalaadi vägivaldsusega seotud mõisteid 201 nimetamist ja poisid ise 180 nimetamist, seega tajutakse vaimset vägivalda kummagi soo poolelt enam-vähem võrdselt ja rohkem kui füüsilist. Ka variantide hulk, kuidas teist omataolist ahistada, on tuntavalt rikkalikum. Tüdrukute poolt nimetati 18 vaimse vägivalla toimepanemise viisi ning poiste poolt 14. Mõistagi võivad need viisid

tegelikkuses omavahel kattuda ning samastuda, meie küsimuseks oli, kuidas õpilased neid nimetavad ehk millisena tajutakse verbaalse vägivalda esinemist ja mis nimedega neid nähtusi nimetatakse

Milliseid vaimse vägivalda vorme tajutakse?

Vägivalda vorm	Tüdrukute tajutuna	Poiste tajutuna
Vaimne vägivald	Kokku 201 (60%) korda nimetatud	Kokku 180 (58%) korda nimetatud
Vaimne (verbaalne) vägivald omaette eraldi nimetatud	10	15
Mõnitamine	52	30
Solvamine, halvasti ütlemine	36	21
Norimine	27	30
Narrimine, väljajäetamine, tõgamine	18	20
Halvustamine	16	8
Sõimamine	13	22
Kiusamine	-	11
Ropendamine	5	10

Alla kümne korra nimetasid tüdrukud *kiusamist* (7), *tagarääkimist* (5), *ülbitsemist* (5), *alandamist* (4), *ignoreerimist* (2), *karjumist* (2), *hirmutamist* (1), *ähvardamist* (1), *õelutsemist* (1), *interneti kaudu kiusamist* (1).

Poisid nimetasid alla kümne korra *ülbust* (5), *tagarääkimist* (3), *ähvardamist* (2), *alandamist* (1)

Tüdrukud tajuvad ja kirjeldavad kiusavaid poisse rohkem mõnitamas, solvamas ja halvustamas kui poisid ise oma sookaaslast, samas esineb viimaste arvates poiste poolt rohkem sõimamist ja ropendamist. Tüdrukud nimetavad vaimse vägivalda ilminguid tuntuvalt rohkem kui poisid. Enamus siin nimetatud nõ eneseväljendusi on tugeva traumeeriva toimega ja kaaslaste inimväärikust alandavad, mida kiusamiseks nimetada oleks liiga leebe. Nimetati kummagi poolelt valdavalt ühtesid ja samu vaimse vägivalda viise, tüdrukute poolt sai aga nähtavaks ka ignoreerimine ehk eneste seast välja arvamise. Üllatavalt vähe pälvis tähelepanu internetikiusamine.

Nii tüdrukute kui poiste tajutuna on kiusavad poisid enam-vähem võrdselt vägivaldsed nii füüsiliselt kui vaimselt, viimast isegi pisut rohkem. Mida vaimselt vägivaldne poiss tüdrukute ja poiste arvates teeb?

Tüdrukud: ...mõnitab, lükkab; teeb ta klassi ees naerualuseks; norib ja teeb ta üle nalja; mõnitab välimust; viskab vastikuid sõnu nina alla; küsib mõnitavaid küsimusi; ropendab, hirmutab, norib, ülbitseb; narrib, teeb tema kulul nalja iga sõna ja iga teo üle, mida kiusatav teeb; ülbitseb, norib, võib kallale minna; teeb

sega naljatades; pöörab ülejäänud õpilased tema vastu; teeb seda nii vaimselt kui ka füüsiliselt; teeb seda kõigi ees, suurelt ja valjult; halvustab teise olekut, milline ta välja näeb; proovib tuua kiusatava enesehinnangut alla poole; kommenteerib välimust; eirab;

Poisid: *...mõliseb, kiusab sõnadega; norib välimuse/mõistuse kallal; kutsub poissi roppude nimede järgi; kiusab vaimselt, annab hüüdnimesi; sõimab, räägib halvustavaid asju kiusatava kohta, vahel ka kätega kallale; verbaalselt ütleb halvasti; ülbitseb; mõnitab mõnda teise omadust või meenutab piinlikku olukorda; otsib koha, kus ta on kiusatavast parem ja hakkab sellel teemal tüli norima; kutsub teda kellekski; ütleb kõik ausalt ära ja ütleb väga ropusti; räägib tagallevitab halvustavaid kuulujutte; laimab teise oskusi ja omadusi; üritab enesehinnangut langetada, saades sellega naudingut; oleneb ka, kas on seotud meeldimisega, siis norib kergelt.*

Poiste poolt kasutatav verbaalne vägivald on õpilaste kirjeldustes jõuline ja tegija üleolekut demonstreeriv, on rõhutatult pahatahtlik ja selle siht on oma objekti halastamatu alandamine, sealjuures just tüdrukute tajutuna ka teisi õpilasi sellesse kaasates. Toimuvat kujutatakse nii poiste kui tüdrukute poolt enam-vähem samataolise küllalt äärmusliku sõnavaraga, mis kirjeldab käitumise sihiteadlikkust.

Muudest kiusamise liikidest nimetati nii poiste kui tüdrukute poolt peamiselt teise asjade äravõtmist, nende loopimist, peitmist ja rikkumist, seda tajutakse kummagi poolt võrdselt (t 12, p 13 mainimist), ent ka sülitamist, varastamist ja bravuurset ebaviisakat käitumist.

Üks tüdruk kirjutas: *...kiusab tüdrukuid, kes on nõrganärvilised, nt mind, aga ma pole nõrganärviline.*

Lõpetades seda lauset viitas nii mõnigi õpilane **arvatavatele põhjustele**, mis kiusaja poolelt taolisi tegusid tingib. Neid märkusi oli vähe, ent need olid vägivaldsete suunal taunivad ja tema teatud hoiakutele viitavad. Peamiselt püüavad põhjustele viidata tüdrukud.

Tüdrukud: *...tahab näidata, et ta on kõva mees; on enda arust populaarne; on suure egoga ja on endast heal arvamusel; on tähelepanu vajadus; on imelik, togib ja lööb, et paista sõpradele ägedana; on rumal, üritab oma võimu näidata; tal on endal mingid probleemid; on ise kompleksidega; on väga rumal ja ebaviisakas;*

Poisid: *püüab oma mured sellega lahendada; tahab lahe olla; üritab midagi tõestada; tahab olla kõva mees; üritab tähelepanu saada; kasvatab sellega oma enesekindlust; nõme mees.*

Nende üksikute märkuste väljaütledajad näevad kiusamise põhjusi vägivaldsete enese psüühikas ja eriti palju mainiti tema tähelepanuvajadust ning demonstratsioonesisinemist teiste ees.

Kokkuvõtlikult võib väita, et poiste kiusamist on õpilased tajunud ja kirjeldanud rohkesti, siit ka sedavõrd suur hulk vägivalda kirjeldavaid väljendeid. Poisid kirjeldavad sookaaslaste kiusamist ja vägivaldsust napimalt. Algne küsimus puudutas kiusamise vorme, kirjeldused aga on oma iseloomult pigem vägivald – intensiivne, toores jõuline kaaslaste alandamine. Meenutades, kuidas kirjeldasid noored poisi normaalsust koolis (Vt. T.Kuurme artikkel „Soolised eelised ja sooline normaalsus“ käesolevas kogumikus), ja kui vähe oli neis kirjeldustes midagi positiivses mõttes mehiste ja õilsate, pole ka ime, et nüüd täpsemat kirjeldamist leidnud kiusamise vormid on räged, äärmuslikud, rõhutatult pahelised, ja tulevase haritud inimese käitumisviisiks seda lugema ei peaks. Kuna aga õpilastest suur hulk märkis, et õpetajad ei sekku, võib järeldada, et ka õpetajad ei pea vägivalda sekkumist hariduse juurde kuuluvaks ja lasevad asjadel kulgeda.

2.2. Kui tüdruk kiusab...

Mida selline tüdruk teeb ja kuidas tüdrukute poolset kiusamist tajutakse ja kirjeldatakse? Õpilased lõpetasid lause: *kui tüdruk kedagi kiusab, siis ta...* Nii poisid kui tüdrukud pakkusid välja, kuidas nad on seda kogenud. Kiusamise vorme ja viise tüdrukute poolelt nimetati 360 korda ning poiste poolelt 255 korda. Seega kutsus küsimus oma sookaaslaste kiusu kirjeldama tuntavalt rohkem tüdrukuid kui poisse, kes mainisid tüdrukute kiusamise vorme üle 100 võrra vähem. Võrrelduna poiste kiusamise ja vägivaldsusega oli kummagi poolelt mainimisi tüdrukute osas ehk tüdrukute kiusamist ei tajuta samaväärse mõjususega. Ka siin eristusid selgelt omavahel füüsiline ja vaimne vägivald.

Vägivalla vorm	Tüdrukud	Poisid
Füüsiline vägivald	Kokku 23 mainimist (7%)	Kokku 15 mainimist (5%)
Löömine	10	8
Juustest tirimine	6	6
Tõukamine	5	-
Luku taha panemine	1	-
Küünistamine	1	1

Tüdrukute kiusamise puhul on füüsilise vägivalla esinemist mainitud vähe, kummagi soogrupi poolelt alla 10% mainimisi suhtes vastajate üldarvu. Võib järeldada, see pole kuigi suur probleem ning niisuguste sündmuste tunnistajateks kuigi tihti ei olla. Eriti vähe märkavad taolisi ilminguid poisid ja ilmselt poisse tüdrukud kuigivõrd füüsiliselt ei ründagi.

Teisiti on kiusamise puhul vaimse vägivallaga. Kokku nimetati mitmesuguseid sellega seotud mõisteid tüdrukute poolelt 330 korda ja poiste poolelt 238 korda ehk siis võrrelduna poiste vaimse vägivallaga oluliselt rohkem, tüdrukute poolt koguni ligi 130 nimetamise võrra. Protsent järgnevas tabelis on võetud mainingute suhtest poiste ja tüdrukute üldarvu.

Vägivalla vorm	Tüdrukud	Poisid
Vaimne vägivald	330 (98%)	238 (76%)
Solvamine, inetud sõnad ehk verbaalne vägivald	93	70
Mõnitamine	53	40
Norimine	41	40
Halvustamine	36	16
Narrimine, väljanaermine	31	14
Tagarääkimine	24	14
Sõimamine	9	20
Alandamine, sh enesehinnangu madaldamine	9	2

Vähem kordi nimetasid tüdrukud *ülbitsemist (6), õelutsemist (6), ignoreerimist (5), kiusamist (5), pilkamist (4), näkku karjumist (4), ässitamist (3), nääklemist (1), manipuleerimist (1)*.

Poisid nimetasid tüdrukute kiusamist ja vägivaldset käitumist kirjeldades veel *kiusamist (11), ülbust (2), ignoreerimist (2), alandamist (2), ropendamist (2) ja ühekordselt tänitamist, ässitamist, närvidele käimist, avalikku kritiseerimist, saladuste väljarääkimist*.

Kokku nimetati tüdrukute poolt oma sookaaslase kiusamist ja vaimset vägivaldset käitumist kirjeldades 22 omavahel eristuvat mõistet ja poiste poolt 18 erinevat mõistet ehk tüdrukute sõnavaras on sedasorti vägivallaga seotud mõisteid poistega võrreldes pisut rohkem. Poisid tajuvad tüdrukute kiusamise ja vägivaldse käitumise ilminguid tüdrukutest siiski vaid pisut vähem.

Kuidas tüdrukute kiusamist kummagi poolt kirjeldatakse?

Füüsilise vägivalla osas kirjeldavad tüdrukud, et selline tüdruk *küünistab, sikutab juustest, tirib riietest, paneb jala taha, lükkab kiusatavat või näpistab vms*. Poisid üksnes, et *rakendab vägivalda, lööb, tirib juustest ja küünistab*.

Tüdrukutepoolset kiusamist ja **vaimset vägivalda** kirjeldavad tüdrukud rikkalikult ja värvikalt. Kiusav tüdruk teeb teiste tüdrukute tajutuna järgmist: *...norib, mõnitab, naerab, ründab sõnadega, halvustab, pilkab, nääkleb, ütleb halbu sõnu, solvab, kiusab verbaalselt, kiusab vaimselt, irvitab teise üle, räägib taga, karjub, alandab, teeb maha, haavab sõnadega, laidab, õelutseb, kommenteerib teise välimust, pöörab ülejäänud õpilased tema vastu, alavääristab, terroriseerib sõnadega, mõistab hukka, ütleb inetusi, tekitab vaimseid probleeme, on õel ja laimab, kiusab täie rauaga, paneb internetti postitusi, tüdrukud on ussid*.

Halvustamise, solvangute ja sõimu täpsemates kirjeldustes lisandub järgmine sõnavara: *...ütleb väga inetult, nähvab, sõimab, naerab tema üle, teeb kellegi kulul nalja, levitab valejutte, solvab vastikute ja labaste sõnadega*,

mõnitab riidetust ja välimust, väldib teda, ütleb, et ta on kole, litsakas või loll, kutsub paksuks, kommenteerib ta asju, tekitab tunde, et ta on eikeegi, teeb klassi naerualuseks, laidab kiusatava inimese mõtteid, räägib üleolevalt, levitab kuulujutte, proovib tuua kiusatava enesehinnangut allapoole, paneb teda tundma pahasti, naerab oma pundi sabarakkudega kiusatava üle.

Poisid kirjeldavad tüdrukute kiusamist järgmiste väljendustega: *...narrib, naerab kiusatava üle, norib, teeb maha, haavab vaimselt, ütleb halvasti, kiusab sõnadega, norib välimuse kallal, annab nimesid, söimab ja tänitab, iroonitseb, mõnitab teise välimust, irvitab ta üle, ahistab vaimselt ja verbaalselt, on agressiivne ja mõnitab, võib inimese tundeid riivata, kutsub haisukotiks, räägib taga, levitab halvustavaid kuulujutte, laidab välimust, laimab teiste ees, teeb kiusatavale halba mainet, räägib halvustavaid asju, solvab verbaalselt, norib välimuse ja mõistuse kallal.*

Tüdrukute kiusamise ja vaimse vägivalda repertuaar on kaaslaste tajutuna lai, vahendiks eelkõige sõna ning sihiks kiusatavale halva tunde tekitamine, tema eneseväärikuse alandamine ja tema maine kahjustamine teiste silmis. Ka tüdrukute vaimne vägivald oma esinemisvormides võib olla julm ja halastamatu.

Muudest kiusamise vormidest nimetasid mõlemad sood asjade äravõtmist, asjade peitmist ja asjade loopimist, seda tüdrukute poolelt 7 korda ja poiste poolelt 2 korda

Ka siin nimetati **kiusajast lähtuvaid põhjuseid**. Tüdrukutel on neid nimetada rohkem: *on saanud vähe tähelepanu; on kade; on enda arust populaarne; tahab tunda end kõva mutina; tahab tähelepanu; pole rahul endaga, tal on endal midagi viga või madal enesehinnang; on kompleksidega inimene; on väga rumal; on nõme; on õel; on kade teise riiete ja välimuse üle; tunneb, et on alla surutud; on imelik.*

Poisid: *üritab olla vägevam ja lahedam; tahab näidata end; unustab enda soo; on tugev ja paneb molli; püüab olla lahe; on loll; on rumal; on ilge bitch; saab sellest hea tunde.*

Nende väheste ütlemiste pinnal on suhtumine kiusavatesse ja vägivaldsesse tüdrukusse tauniv ja peamine seletusviis tema enese sisemised probleemid nagu ka poiste puhul. Märgakem, üks poiss tõstis esile tüdruku kohustuse oma soo ees ehk siis sisaldub siin tunnistus, et vägivald on ühe soo privileeg.

Kokkuvõtteks võib öelda, et võrreldes poistega nimetati kiusamise puhul tüdrukute füüsilist vägivaldsust vähem, ent seda enam kirjeldati nende teiselaadset vägivaldsust, kus haiget tegemise relvaks on sõna ja käitumine. Seega ei saa kiusamisest ning vägivaldsusest rääkides esile tõsta kumbagi sugu, küll ehk kiusamise ja vägivalda vormide erinevust, mille taustaks on soostereotüübid ning hegemoonia püüdlus. Kasutatavate verbaalse vägivalda vormide osas poisid ja tüdrukud ei erine, küll aga nimetati seda tüdrukute osas tuntuvalt rohkem kordi ja ka erinevaid nimetusi vägivalda ilmingute kohta kasutati rohkem. Kokkuvõttes on kiusavaid poisse tajutud vägivaldsemana kui tüdrukuid, ent tüdrukute vaimse vägivalda repertuaari kirjeldatakse rikkalikumana. Lähtuvalt sõnavarast, kuidas seda kirjeldati, on samuti tegemist mitte enesekaitse, vaid enesekehtestamise ja sihipärase kaaslaste alandamisega. Kummagi soo puhul tajuvad tüdrukud aga vägivaldsust poistest oluliselt rohkem.

3. Kui tüdrukut kiusatakse...

Mis on need põhjused õpilaste tajutuna ja kirjeldatuna, mis panevad kumbagi sugupoolt tüdrukut kiusama? Nii poiste kui tüdrukute poolt pakutud põhjuste loetelu oli pikk ning värvikas. Miks üht tüdrukut kiusata ja kohelda eelkirjeldatud viisil? Õpilased lõpetasid lause: *kui tüdrukut kiusatakse, siis sellepärast, et...* Esitame allpool teemapõhiselt kokkuvõetuna noorte pakutud põhjused ja seejärel avame detailsemalt, milles need konkreetselt avalduvad. Mitmesuguseid põhjusi nimetati tüdrukute poolelt 396 korda ja poiste poolelt 255 korda. Nii nimetavad tüdrukud oma soo esindaja kiusamise põhjusi 140 võrra rohkem.

Kiusamise ja vägivaldse käitumise põhjus	Tüdrukud	Poisid
Teistest erinemine	110 mainimist (33%)	75 mainimist (24%)
Välimus	117 mainimist (35%)	54 mainimist (17%)
Käitumine, üldine olek	42 mainimist (12%)	25 mainimist (8%)
Materiaalne seis	28 mainimist (8%)	4 mainimist
Toimis ise valesti	20 mainimist (6%)	25 mainimist (8%)
Kiusaja suhtumine	20 mainimist (6%)	26 mainimist (8%)
Ebapopulaarsus	16 mainimist	6 mainimist
Vaimsed suutmised	14 mainimist	12 mainimist
Häälekasutus	11 mainimist	2 mainimist
On tema ise, iseteadev	10 mainimist	3 mainimist
Iseloom	5 mainimist	7 mainimist
Päritolu	3 mainimist	2 mainimist
Vastajapoolne sildistamine solvavate sõnadega	-	14 mainimist

Peamised kiusamise põhjused, nagu nähtub, tulenevad vaid kaduvvâheses osas sellest, mida kiusatav teeb, peamiselt aga sellest, milline kiusatav on. Ning kõige rohkem kirjutati otsekui automaatselt: ta on teistest erinev. Tüdrukutest oli nii arvanud kolmandik ja noormeestest veerand. Mida see teistest erinev olemine tähendab? Lõviosa kõigist ülejäänud kirjapanekutest näibki sellele viitavat. Kõigepealt ja ülekaalukalt kõige muu ees tähistab erinevust tüdruku puhul välimus, kusjuures tüdrukud ise tajuvad oma välimusest tulenevat kiusamist kaks korda rohkem kui noormehed.

Tüdrukud teistest erinevuse kohta: *...ta ei ole äge ja sest ta erineb teistest; huvitub teistsugustest asjadest; ta ei ole nagu teised; ta erineb massist.*

Poisid: *...teised arvamused; erilisus ja iseloom; ta on meist teistsugune; ta on omamoodi; ta on samuti*

teistsugune, ehk õnnelik; ta ei sobi kampa, erineb kiusajatest; ta ei sobi teistega kokku; ta on teistsugune, kas halvem või parem; ta ei ole nagu teised.

Mis siis **välimuse** juures selleks põhjust annab? Rohkesti kasutati kummagi poolt sõna *kole* (tüdrukud 16, poisid 25 korda) või siis *inetu* ja *pole ilus* (tüdrukud 10, poisid 7 korda). Koleduse mõiste osutas nii välimusele kui riitusele. Kuidas siis kole ollakse?

Tüdrukud: ...*ta ei ole teiste tüdrukutega võrreldes "sama ilus"; on priskem/tüsedam; või siis kehakaal ja näiteks pikkus; ta on tüse, räpane, inetu; on tüse või on pea pesemata; on teise kehakaaluga; ta välimus erineb teiste omast; ta on paks; tal võivad juuksed mustad olla ning koledad riided; ta ei näe korralik välja; ta välimus on ebataoline või ei vasta tänapäeva standarditele; punnid näos; ta on ilus või väga kole.*

Poisid: ...*ta on hea õppur, kuid võib-olla mitte nii hea välimusega; halb välimus; ta on ülekaaluline; ta on kole/paks. välimus ei meeldi teistele; ta on tüse; välimusega midagi; väljanägemine teistsugune; ta võib olla turske ja mitte nii ilus kui teised; ta ei näe kõige ilusam välja; on kole või midagi.*

Paar poissi olid ka maininud, et tüdruk võib hoopis olla liiga ilus. Ent koledaks teeb tüdruku eelkõige liigne kehakaal või keha- ja näokuju ehk tüdruku osas jälgitakse välimuse standardeid. Koledaks võivad tüdruku teha ka riided.

Tüdrukud: ...*ta riietub halvasti; ei käi riides samamoodi; tal pole uusima moega riideid ja võib-olla pole kõige ilusam välimus; mustad riided; ta ei käi samamoodi riides nagu teised.*

Poisid: ...*ta ei ole moodne; tal on valed riided või välimus; ta riietub halvasti, ta riietus ei ole stiilne; lohakad riided; tal on koledad riided; tüdruk on lohakas või kole.*

Korduvalt nimetati veel, et selline tüdruk haiseb ja on ebaseeldiv. Poisid lisisid, et ta on hoolitsemata ning hügieeniga on halvasti.

Teistsugune ollakse ka **käitumiselt ja üldiselt olekult**. Tüdrukute poolt nimetati siin kõige rohkem kiusatava omaette hoidmist, tagasihoidlikkust, eraklikkust, häbelikkust, kokku 14 korda. Kuuel korral nimetati, et on ebakindel, arg ja ei julge enese eest seista. Muudest põhjustest kordusid, et *ei kanna meiki või kannab seda liiga palju; võtab sõna vale koha peal; on suur ja ei tee trenni; avaldab arvamust; on ülbe ja litsakas; pole aktiivne; tahab näidata kui lahe ta on; pole nii jutukas; on naljakas; on veider; käitub ja näeb välja teistsugune; on liiga korralik.*

Tüdrukud nimetasid veel: ...*enamasti oodatakse temapoolset reaktsiooni või kui seda ei tule siis õpilased naudivad tema alandamist; ta on omaette hoidev, tõrjuv, vaikne, tuupur; meeldib miski, mis teiste jaoks on nõme; kaitseb liiga palju teisi;*

11 korral tõid tüdrukud välja ka sellise tüdruku häälekasutuse ja selleks oli, et ta on liiga vaikne.

Poiste poolt nimetati samuti, et *hoiab omaette; on tagasihoidlik; on arg; ta käitumine on loll ja imelik; temas on midagi häbiväärset; ei käitu korralikult; ei suhtle kellegagi; ei oska milleski kaasa rääkida; on häbelik; ülbe käitumisega või arg; ei ole ennast kehtestanu.*

Teistmoodi käitumine ja olek, mis kutsub esile kiusamise, iseloomustab enamasti introvertseid noori

või siis normist erinevat väljakutsuvat käitumist. Eneste sekka võetakse ennast kehtestanuid ja seltsivaid. On normikäitumine, mida iseloomustab seltskonda kuuluvus, mõõdukas nähtav olek, nn lahe olek, suhtlemisvalmidus ja oskus. Seltskondlikus elus tahaplaanile jäämine pälvib karistamist. Ühe tüdruku poolt mainitud põhjus, et *kaitseb teisi*, viitab individualistlikule mentaliteedile, kus igaüks on väljas vaid enese eest ning see, mis kunagi oli auväärne norm, on nüüd põlastatav ebastandardsus.

Et kiusamist võib põhjustada tüdruku **materiaalne seis**, selles ületas tüdrukute arvamuste hulk poiste omi.

Kiusamise põhjus võib tüdrukute arvates seisneda ka selles, et *tal pole nii ägedaid asju; tal pole ilusaid riideid või pole nii palju raha ja kuulsust kui kiusajal; tal pole Gucci riideid vms, tal pole näiteks seda mida teistel on; ta ei ole rahaliselt kindlustatud, üksik; on vaene; vaesest perest.*

Üksikud poised leidsid: *on kole ja vaene; ta on äkki natuke vaesemast perest ja natuke rumal; vaesem.*

Kokkuvõtlikult väljendub kiusamise põhjuste kompleks näiteks ühe 9. klassi tütarlapse arusaamas: *oleneb, mida ta kannab seljas, kui palju on tal raha, millised on ta vanemad, perekond ja kehakaal.* Ja üks 7. klassi noormees: *ta on kole, loll ja vaikne.*

Kõik see toob kaasa **ebapopulaarsuse**, mida taas mainis ligi kolm korda rohkem tüdruku kui noormehi.

Tüdrukud: *...ta ei ole populaarne, ta on seltskonnast väljajäetud, ei paista silma millegipoolest; ta on eraldatud; poistele ta ei meeldi, on üks peksukott; ta on nõrk või pole populaarne; ta ei suhtle teistega väga või ta ei ole väga populaarne; ta pole nii populaarne, pole normaalseid riideid ja raha; tal pole palju sõpru, kes tema poole hoiaksid.*

Poisid: *...tal ei ole piisavalt sõpru, et teda kaitsta; ta ei ole popp ja on alles uus; ta on ebapopulaarne.*

Teistmoodi olemiseks võib tõlgendada ka kiusatava **vaimsed suutmised**, mis leidis mainimist küll tagasihoidlikul määral, ent ka selles, kuidas kellegi pea jagab või ei jaga, on olemas oma kooliõpilase standard, millest erinemine võib kaasa tuua kiusamise. See erinevus võib seisneda nii rumaluses kui ka vaimses üleolekus.

Tüdrukut võidakse kiusata tüdrukute arvates, *kui ta on rumal, on teistest madalama tasemega, on vaimselt ebastabiilne, kui tal on halvad hinded, ei oska sama, mida teised, on loll ja õpib halvasti.* Aga ka siis, kui *ta on liiga tark ja häbelik, on tark ja õpib hästi, on arengus ees või maas.*

Ka poiste poolelt pälvib kiusamist nii see, kui ollakse rumalam ja õpitakse halvasti, aga ka see, et *tegelt on ta teistest parem, ta õpib hästi; ta on väga tark.*

Siiski mainiti teistest targem olemist ja hästi õppimist kiusamise põhjusena vaid üksikud korrad ehk siis rumal olemine tõmbab vägivaldset käitumist rohkem ligi. Kiusatav kogeb üksikute vastajate arvates kiusamist ka mõningate **iseloomuomaduste** (*öel, nõrk, kiuslik, naiivne*) ning päritolupere tõttu.

Järgnevalt sellest, kuidas kiusatav võib kiusamist oma tegudega põhjustada ja millised kiusaja suhtumised ning hoiakud panevad teda tüdrukut kiusama.

Üsna vähe osutub kiusamise põhjuseks **kiusatava enese käitumine**, tüdrukute poolelt mainiti seda 20 ja poiste poolelt 25 korda ehk tugevalt alla 10% õpilaste arvust. Peamiselt väidetakse, et kiusatav on teinud

midagi valesti, on teinud midagi, mis kellelegi ei meeldi, on öelnud midagi valesti või nõmedusega hakkama saanud.

Tüdrukud: ...on pahandustega liigset tähelepanu tõmmanud; ütleb tõe otse näkku; on millegi tobedaga hakkama saanud.

Poisid: ...on kedagi ise kiusanud; ise noris tüli; võis teist solvata; ütles midagi lolli; teeb midagi valesti; on kellelegi võlgu; on midagi kellegi kohta valetanud; on kitukas; nad õiendavad poistega; tegi midagi rumalat; on kellegagi tülli läinud; tahab olla keegi äge; tahab näidata, kes on ülem; ei saa teistega läbi.

Põhjusi nähakse kummagi soo esindajate poolt küllalt erinevalt. Kui tüdrukud jäävad oma vastustes ebamääraseks, leides, et kiusatav tegi või ütles midagi valesti, siis noormeeste väljaütlemised on konkreetsed ja viitavad mingile kindlale asjaolule. Ka on nendepoolseid mainimisi rohkem ehk noormeeste silm on tüdrukute nn vale käitumise suhtes teravam ja siit leitakse kiusamiseks õigustusi.

Kiusaja suhtumine ja hoiakud seisnevad tüdrukute sõnul peamiselt kiusaja kadeduses, mida mainiti 10 korda. Kade ollakse siis põhjusel, et *endal pole normaalset elu, et ta on milleski kiusajast parem, et kiusajad tunnevad end ohustatu ja ebakindlana või et kiusatav meeldib mõnele poisile*. Kiusatakse veel igavusest, mitte meeldimisest. Kolm tüdrukut mainis, et poisid kiusavad tüdrukut siis, kui tüdruk meeldib.

Taas tuli põgusalt kõneks, et kiusaja enese isikus võib olla probleem: ...*inimesed, kes kiusavad, on tegelikult ise endaga hädas, kuid ei oska oma probleemidega tegelda ja abi ei paluta. Ja kui endal on halb, siis tahetakse, et ka teistel on paha*.

Poisid näevad kiusajate suhtumisi ja hoiakuid mõnevõrra teisiti. 8 noormeest väitis kindlalt, et kiusatakse, kui kiusatav tüdruk ei meeldi ei teistele tüdrukutele ega poistele. Kolmel korral väideti, et vastupidi võib tüdruk poisile meeldida ja tahetakse niimoodi tähelepanu. Ülejäänud põhjustena nimetati: ...*teda tahetakse klassi ees häbistada; neil on omavahelised probleemid; kiusav tüdruk püüab temast üle olla; tahetakse tähelepanu; kui kiusavad tüdrukud, siis on neil mingid omavahelised tülid; nõrgem ja vaja kellegi üle nalja teha; et need kes kiusavad arvavad sellega et nad on mingi kõvad mehed koolis; sõbrad on kahepalgelised; poiss tahab seda tüdrukut, aga tüdrukul poiss olemas ja poiss hakkab kiusama*.

Poiste seas leiti seega, et kiusaja tahab nalja teha ja ennast näidata, et toimub võimuvõitlust või et põhjused võivad olla ka seksuaalsed. Tüdrukud midagi samalaadset ei maininud.

Tüdrukut võidakse just tüdrukute arvates kiusata aga ka sellepärast, et **ta julgeb olla tema ise**.

Tüdrukud: ...*riietub teistmoodi; käitub teistmoodi ja on tema ise; tal on oma arvamus; ta julgeb erineda teistest; ta julgeb olla omamoodi; tal on omad arvamused, omad hobid ja oma välimus; tal on oma mõtted, mis erinevad "normaalsest"; on julgenud avaldada oma arvamus, mis ei ühti teiste omadega; ei sulandu halli massi*.

Ja üks tüdruk on öelnud inimese omapära kiusamismentaliteedile vastandades: *ta on hele täprike hallide peade vahel*.

Vaid kaks poissi nägid põhjuseks tüdruku ise-olemist: *ta võtab liiga palju sõna; ta on teistest parem;*

Nii leidis päris mitmete sõnul motiiv, kuidas tüdruku iseteadvus ja julgus olla isiksus võib esile kutsuda tema allasurumise ja alandamise.

Vastustes tüdruku kiusamise põhjuste osas kasutasid 14 noormeest tüdrukute suhtes solvavad väljendeid ja sildistamist, mis väljendab üleolevat ja põlastavat hoiakut:

ta on nõme; ta on imelik; ta on lits; ta on ülbe, vördjas, erinev jne; ta on kole ja loll nagu lauajalg; imelik; kas ta on kole või nõme; on kole või hale nohik; ta on imelik; ta on hale; loll.

Kokkuvõtlikult öeldes kutsub nii poiste kui tüdrukute vaates kiusamise esile eelkõige see, milline kiusatav on võrrelduna üldiselt aktsepteeritud standardiga, ja vaid tühisel määral see, mida ta ise teeb ehk teistele põhjustab. Peamine süü on teistest erinev olemine. Teistest erinemine on kooli massikasvatuses kujunenud massimentaliteedile talumatuks ja võib kutsuda esile kaaslaste kiusamise, mille pahelisust ja tagajärgi väga hästi teatakse. Või siis, et selline tüdruk lihtsalt ei meeldi. Standard, millest jäädakse väljapoole kui teistsugune, on jäik ja kitsas, seda nii välimuse, riietuse kui käitumise ja üldise oleku osas. Nii poiste kui tüdrukute arvamused tüdruku kiusamise põhjustest olid sarnased. Standard ehk nn turvaline tavalisus kehtib mõlema jaoks. Standardist erinemine pole hea nii ühes kui teises mõttes ehk nii tarkuse kui rumaluse suunal, ent eriti just võimaluste puudumine massi maitsega ühtlustumisel võib saada kiusamise ja vägivalda põhjuseks. Tüdruku kiusamise peamine põhjus on see, milline ta on, lähtudes sellest, mis silmale näha. Tüdruku välimus oli siiski kiusamise põhjusena poiste poolt vähem mainitud kui tüdrukute eneste poolt. Tüdrukud nimetasid ka materiaalseid võimalusi kiusamise põhjusena rohkem kui poisid. Siit edasi võib mõelda, et igatsetud suhtlus ja seltskondlik elu, mis on kooli peamine magnet noorte jaoks, nõuab tüdrukutelt suurt pingutust, võimalikku enese-eitust standardeid järgides, vaeva enese olemise ja välimuse ühtlustamisel üldise maitsega ja muret selle kõige pärast. Võib oletada, et suur osa tüdrukute energiast ja pingutustest kulub enese välisele vastuvõetavaks tegemisele, olemaks kooli sotsiaalses elus omaks võetud.

4. Kui poissi kiusatakse...

Siin esitame, kuidas kummagi soo esindajad tajuvad ja kirjeldavad, miks kiusatakse poissi. Kas on erinevusi nende tajudes ning kas on erinevusi võrreldes sellega, mille eest kiusatakse tüdrukut. Noored lõpetasid lause: *Kui poissi kiusatakse, siis sellepärast, et...* Esitame tulemused taas teemadena, mida eriti esile toodi. Peamised teemad olid üldjoontes samad, mis tüdruku kiusamist kirjeldades. Kiusamise põhjuste nimetusi pakkusid tüdrukud 329 ja poisid 245. Nii oli tüdruku kiusamise põhjusi nende jaoks 65 nimetamise võrra rohkem. Poiste osas on erinevus tühine.

Kiusamise ja vägivaldse käitumise põhjus	Tüdrukud	Poisid
Teistest erinemine	88 (26%)	65 (21%)
Välimus	73 (22%)	26 (8%)
Käitumine, üldine olek	56 (17%)	73 (23%)
Materiaalne seis	21	1
Toimis ise valesti	22	24
Kiusaja suhtumine	13	13
Ebapopulaarsus	20	8
Vaimne suutlikkus ning õppeedukus	21	11
On tema ise, iseteadev	4	4
Iseloom	6	1
Sildistamine solvavate sõnadega	5	19

Teistest erinev olemine on ülekaalukas põhjus kiusamiseks ka poiste puhul. Erinemise põgusateks selgitusteks on tüdrukute jaoks: *...ta ei sobi teiste jaoks; huvitub teistest asjadest; omab mõnda omapära; on liiga erinev teistest omavannustest; ta ei tee samu asju, mis teised; tal puudub midagi, mis on teistel; tal on valed sõbrad; ta erineb massist; ei sulandu massi.*

Ning poiste jaoks: *...ta on teistsugune; tal on midagi, mis teistele ei meeldi; ta huvid on erinevad; ta on natuke teistsugune; ta ei vasta normile; ta on teistsugune - kas halvem või parem; teistsuguse arenguastmega.*

Rohked muud selgitused avavad seda erinevust, ja nagu ka tüdrukute puhul, loeb ka kiusatavate poiste osas ülekaalukalt tema välimus eelkõige tüdrukute silmis ning üldine olek ja käitumine poiste silmis.

Poisi **välimus** on tüdrukute jaoks kiusamise põhjusena küll vähem oluline kui tüdruku välimus, ent siiski põhjuste seas juhtival kohal. Mis siis poisi välimuses teeb ta nii teistsuguseks, et tõmbab ligi vägivaldset käitumist?

Tüdrukud tõid esile poisi riietuse ja üldise väljanägemise: *...ta näeb imelik välja; ta näeb teistest halvem välja vms; ta ei ole ilus; koledam välimus või tüsedam; tal pole ilusad uued riided; ta on paksem; on teise kehakaaluga;*

lühem; ta pole sportlik nagu teised; ta on halva välimusega (pesemata, haiseb); ei ole nii mehelik välimus; paks, lühike, ebasportlik, arvutifriik; tal on iseloomulik lõhn küljes; ei pese, haiseb; ta kannab teistmoodi riideid; stiilseid, firma riideid pole; ta pole füüsiliselt tugev; tal on prillid või pikad juuksed; ta ei näe kõige esinduslikum välja; tal on teistsugune välimus või mingi puue.

Vaid korra leidis kasutust sõna *kole*, mis oli tüdruku välimuse puhul rohkesti kasutatud, ent samuti on poiste puhul taunitav ülekaalulisus ja halb hügieen. Stiilsed riided on ka poisi kvaliteedimärk, mis teda kiusamisest säästab. Poisi välimuses on eeldatav sportlikkus ja mehelikkus.

Poisid mainisid välimust kiusamise põhjusena vähe, ja nende mainimistes kutsub kiusamise esile samuti ülekaalulisus ja halb väljanägemine. Ka siin leidis paar korda kasutust sõna *kole*. Ütlemised on järsemad ja põlastavad: *...ta haiseb nagu juust; on ülekaaluline, kohmakas rumal; halvasti riides, välimus on kole; ta on äbarik, ei ole piisavalt mees; näeb veider välja; ta on naiselik ja teistest nõrgem.* Riidetust mainiti poiste poolelt vaid korra.

Seevastu ***poisi käitumine ja üldine olek*** oli noormeeste jaoks tema teistmoodi olemise peamine selgitus ja motiiv, mis toob kaasa kiusamise. Ka tüdrukud mainisid seda rohkesti. Tüdrukute sõnavaras kordusid sellist poissi kirjeldades eelkõige sõna *nõrk* (17 korda), *vaikne* (8 korda), *tagasihoidlik* (6 korda) *ei ole julge* (5 korda), *arg* (4 korda) *endasse tõmbunud ja hoiab omaette* (3 korda), lisaks veel *alandlik, ebakindel, häbelik, nohik*.

Veel tüdrukute väljaütlemisi: *...ta on veidi liiga arg, et enda eest seista; käitub imelikult või kardablei julge midagi teha; ei ole nii lahe; käib tüdrukuga, kes ei meeldi poistele; ta on nõrk, liiga andlik; ta on arg ja tagasihoidlik; on "pehmo"; võtab sõna vale koha peal; ta on üksik ja nõrguke; (kiusatakse) tema tagasihoidliku ja õrnema hoiaku pärast; ta on ebakindel, ta ei lähe teiste poiste ideedega kaasa; on korralik (ei suitseta, ei joo jne.); ta on ülbe ja üleolev kaklemishimuline või temale täielik vastand ehk hoiab omaette; ta ei julge teha midagi; ta laseb ennast kiusata; ta on nõrgem, tagasihoidlikum, erinev; vaikne, mängib arvutimängu, tüse; ta on arglik, ka ei käi kas teistega ringi vaid on omaette; äkki ta on nohik.*

Üks tüdrukuist mainis: *ta kaitseb liiga palju teisi.*

Poisid kirjeldasid oma sookaaslast karmima sõnavaraga. Kordusid sõnad *nõrk* (21 korda), *imelik* (6 korda), *nohik* (5 korda) *arg* (5 korda), *häbelik* (3 korda), *vaikne, tagasihoidlik, veider, ebakindel*.

Veel väljaütlemisi: *on eraklikum; ta hoiab omaette; on arglik või räägib lolli juttu; ta ütleb midagi lolli ja ta on natuke erinev; ta on imelik, käitub nagu väike laps; nõrk ennast kaitsma; tal on midagi häbiväärset; näeb imelik välja; ta ei hakka vastu; ta on veider; ta on ebakindel; ta on erak ega kuulu kuhugile; ta ei suhtle ja näeb kahtlane välja; ta on nõrgem nagu nohik; ta on arg ja memmekas; ta on nõrk ja ei ole normaalne; ta on argpüks; on nohik või midagi sellist; poiss on tuupur.*

Kõige selle taustaks on kitsas meheks olemise norm – mees peab olema tugev, julge, väljakutsuv, seltskondlik, enesekindel, kaaslastest ümbritsetud, häälekas, esilolev, silmapaistev, ettevõtlik, bravuurikas. Aimduvad hegemoonilise maskuliinsuse piirjooned. Normist erinemine häirib lapsi sedavõrd, et erinejat hakatakse vägivaldselt korrale kutsuma. Eriti häiriv ja kiusamisele kutsuv on meessoos esindaja, kelles tajutakse nõrkust. Ei arutleta pikalt, et kiusamine ja vägivaldsus ongi ju nõrgema väärkohtlemine ehk ise häbiväärne tegevus. Poiste ja tüdrukute normiteadlikkus nn õigest poisist ja noormehes on enam-vähem sarnane. Et kõneks on

tõesti norm, viitab mitmeid kordi pruugitud sõna *imelik*. Introvertsus eristab poisi üldiselt heakskiidetud maskuliinsest normist.

Teistsugune olemine väljendub ka **üldises vaimses suutlikkuses ning õppeedukuses**. See pälvis poisi vastu suunatud kiusamise põhjusena tüdrukute poolelt rohkem äramärkimist kui poiste poolelt. Kiusamist pälvib, kui ollakse liiga tark või liiga rumal – seesama põhjus, mis ka tüdrukute osas. Leiab kinnitust, et liiga hea õppimine ja kaaslastest targem olemine võib ka poisi osas omada kriitilist piiri, kust alates ollakse teistmoodi ja sellega saada kiusamise objektiks. Üheks poisi kiusamise põhjuseks on mainitud : see, et *ta õpib liiga hästi; tal on head hinded; väärtustab õppimist; loeb raamatuid* (5 korda) või *on targem* (4 korda). *Rumalus, lapsemeelsus; ei oska teha midagi* (8 korda) on samuti põhjuseks mainitud. Poisid mainisid vaimset suutlikkust või vähest suutlikkust kiusamise põhjusena vähe, *tarkus* sai süüks kahel korral ja *rumalus* viiel korral, samuti mainiti, et *ei oska midagi teha; on saamatu; ei saa millegagi hakkama*

Teistmoodi olemine väljendub ka **ebapopulaarsuses**, mida omakorda tajutakse ka kiusamise põhjusena. Selline noormees on tüdrukute vaates üksi ja eraklik ning ei sobi teiste seltskonda: *...ta ei ole populaarne ; ta on seltskonnast välja heidetud, ei paista silma millegi poolest; ta on üksik; ta ei ole äge; tal pole sõpru; ta pole selline, nagu lähedad on; ta ei sobi kellegi kampa; ta on teistest eemal, eelistab olla üks; erinevad maailmavaated; ta ei kuulu "pahade poiste" gruppi.*

Poisid kirjeldavad ebapopulaarsust täiesti teisiti: *... ta on peksukott; ta ei sobi teistega kokku; ta pole nii populaarne; ta on teistest halvem või vähemalt kiusajate arvates nendest halvem*. Motiivi: *ta ei meeldi teistele, väideti 4 korda*. Kui tüdrukud kaalusid kiusatava poisi olukorda, milles võis aimata inimliku traagika taju, siis poiste väljendused olid pigem parastavad ja resoluutsed.

Kiusatava poisi **materiaalne** olukord pälvis kiusamise põhjusena nimetamist vaid tüdrukute poolelt ja seda rohkesti, ning vaid ühe korra poiste poolelt. Samuti oli poistele üsna tähtsusetu ka tüdruku materiaalne olukord. Nii on tütarlapsed selles osas tundlikumad ja tajuvad viletsa materiaalse olukorra alandavat mõju.

Tüdrukud: *...tal pole nii ägedaid asju; ta ei oma nii lähedaid asju kui teised; on nii-öelda "vaene" või nende "ägedate" arvates lollim ja nõmedam; tal on vähe raha; ei suitseta ega joo, võlad; räbalad riided.*

Võib aimata, et ütlejad pigem taunivad sellel põhjusel kiusamist kui peavad seda põhjendatuks.

Küllalt palju, ja pisut rohkem noormeeste poolt väideti ka seda, et **kiusaja toiming valesi** ning põhjustas sellega ise kiusatavaks sattumise. Tüdrukute väitel *ta alustab ise tüli; teeb midagi, mis teistele ei meeldi; on ise kedagi kiusanud; on kellelegi midagi teinud; tekkis vastastikune tüli; on midagi valesi teinud; teeb või ütleb midagi, mis kiusajale ei sobi; tal on minevikus halbu asju; kohtleb teisi halvasti; ta ise norib seda; on kellegi tüdrukut puutunud või sekkunud kellegi asjadesse.*

Poisid: *...on ta ise teinud kellelegi halba; võib teisi norida; tegi midagi rumalat; möliseb; tegi kellegi sõbra sõbrale halba; ülbitseb, karjub, solvab, nügib; tegi midagi väga valesi; on reetnud; on kohelnud sõpru halvasti; on loll ja teeb nõmedusi; tema eelnev tegevus.*

Mitmel korral märgiti ka otsese konflikti olemasolu, kus tegu subordinatsiooni küsimuste või erimeelsustega: *on tekkinud lahkarvamus; ta vaidleb vastu; keegi solvas kedagi jne ; ta julgeb vastu rääkida; erimeelsused.*

Kiusaja on enamasti kas ise kiusanud või normi rikkunud, nimelt kordus motiiv, et tegi midagi valesi. See

viitab õpilaste suhtlemiskoodeksile, mille rikkumine ei jää karistusetu.

Põhjus on kiusajas ehk kiusaja suhtumine pälvis kummagi soo esindajatelt võrdselt vähe tähelepanu. Tüdrukute poolelt toodi taas esile kadeduse motiivi, aga vähem kui sookaaslaste puhul. Kaheldi kiusaja vaimses tervises ja omistati talle pahatahtlikkust: *on lahe kiusata; ennast tema alandamisega upitada; kiusajad on kadedad ja tunnevad end ohustatuna ning ebakindlana; arvatakse, et ta on halvem kui teised; poiss meeldib või tahetakse nalja saada*. Poiste tähelepanekud on teiselaadsed, kadedus nende poolelt mainimist ei leia. Ühelt poolt omistatakse kiusajale ülbust ja tähelepanuvajadust: *tahetakse mängida alfaisast; tahetakse teda klassi ees häbistada; et teiste ees mõnes mõttes oma uhkust näidata*. Teisalt mainiti kuuel korral, et kiusaja kiusab niisama ehk nalja pärast: *niisama norib ta kallal; et nalja saaks; tal on vaja järelikult*.

Oma sookaaslase kiusamine võib poiste silmis seega sündida ka igavuse peletamiseks ning elevuse tekitamiseks. Kaastunde momenti siin ei paistnud olevat. Tüdrukutest ei teinud kiusamine nalja kellelegi.

See, et kiusatav **on tema ise, on iseteadev** ja kutsub sellega kiusamise esile, märgiti kiusatava poisi puhul oluliselt vähem kui tüdruku puhul, seda mõlema poolelt.

Tüdrukud: *...ta julgeb olla teistmoodi; on julgenud avaldada oma arvamust, mis ei ühti teiste omadega; ta on teistest targem ja ei pidutse ja ei tarbi keelatud aineid*.

Poisid: *...ta ei ole tüüpiline vördjas nagu teised; ta erineb, ei lähe lollustega kaasa; et ta tegelikult on teistest parem; ta ei tee nagu teised, on teistsuguse arenguastmega*.

Need üksikud õpilased julgevad olla normikriitilised ja suhtuda tunnustavalt sellesse, kes käibenormidega kaasa ei lähe ning seepärast kannatavad. Ent tõesti vaid väga üksikud toovad esile kaaslaste võime jääda iseendaks.

Sildistamine solvavate sõnadega iseloomustab poisse rohkem kui tüdrukuid. Inetutes solvavates väljendustes avaldub ka küsitluslehe täitjate põlgus kiusatava suhtes ja omamoodi õigustus vägivallale. Sõna *imelik* kasutati mitmeid kordi, ehk ka siin on aimatav normist lähtuv mõõtkava inimese hindamiseks, millest erinemine õigustab mida iganes.

Poiste väljütlemisi: *ta on nõme; hale mees; ta on loll; ta on tuupur või nõrgem; ta on imelik; ta on möku; ta on debiilik; on erinev, või loll; on loll ja teistmoodi inimene kui teised; paks või hale või loll*.

Tüdrukute sõnavara piirdus: *ta on möku; ta on nõme; ta on imelik ja nõme*.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et kiusamise põhjuseks on ka poiste puhul väga palju olulisem see, milline on noor oma välimuses, olekus, harjumustes, ja vaid väheses osas see, mida ta ise isikuna teeb või teistele põhjustab. Võimas kiusamise ja vägivalla vallandaja on teistest erinev olemine. Inimene ise on põhjus – oma nõrkuse, tagasihoidlikkuse, kehakaalu, riietuse, eraklikkuse, julguse puudumise, omaette olemisega jne. Karistatakse normist erinevat olemist. Norm on kitsas ning hegemoonilise maskuliinsuse nägu ja sinnapoole pürgimisest hoidumine on karistatav inimväärikuse alandamise hinnaga. Väljapoole normi jääjad on marginaalsed, on imelikud, ja seda kummagi soo hinnangutes. Võib kujutleda, mida tähendab neile poistele igapäevane sisemine heitlus oma inimväärikuse ja ellujäämise nimel, ja kuidas selle tagajärjeks saavad isiksusehäired, madal enesehinnang, eneseusu puudumine, ning halvimal juhul ühiskonna heidikute rea täiendamine. Sedasorti „süütu” kiusamine on inimressurssi kahandav, ühiskonna väärtuspilti kahjustav

ning isiklike tragöödiaid põhjustav. Kooli ametliku humanistlikus sõnavaras väljendatud agenda varjus toimub noorte omavaheline standardipärane sotsialiseerimistegevus valuvõtetega. Seda nii tüdrukute kui poiste osas. Erinev olemine on ohtlik, on karistatav.

Mõtteid ja järeldusi

Noor inimene avab kooliukse ja siseneb panoptikumi, olles mitmeplaaniline vaatluse ja hinnangute objekt. Vaatlejateks ja hindajateks on igapäevaselt nii õpetajad kui koolikaaslased. Ohtlikumaks õpetajatest võivadki kujuneda eakaaslased, kelle olemasolu on teisalt nii poiste kui tüdrukute jaoks ju kooli peamine tõmbetegur. Laste peades on end kehtestanud normaalsuse standard kummagi soo jaoks. Norm ja standard on kohustus kogu olemisele, eelistustele, temperamendile, välimusele ja käitumisele, mitte üksi riietele, millest kodus võid vabaneda. On võimalik, et hegemoonilise maskuliinsuse kui nn normaalsuse poole ei panegi poisse pürgima niivõrd kuvandid väljaspool kooli, kui just hirm koolikaaslaste repressioonide ees, soov hoiduda valust ja alandustest. Standardid, mille alusel hinnatakse nii poisi kui tüdruku vastuvõetavust, on sügavalt soostereotüüpsed, ehkki väike vastuolu ilmneb selles, et ka liigne tagasihoidlikkus ja enese mitte kehtestamine võib tüdruku puhul esile kutsuda kiusamise. Alarmeriv peaks olema asjaolu, et edukus kooliõpinguis võib eriti poiste puhul saada kiusamise põhjuseks ning tüdruku eneseteadvus ja iseseisvus võib samuti kiusamist põhjustada.

Õpilaste omavaheline kiusamine eelpool kirjeldatud vormides pole mitte „süütud-muretud-lapsepõlvemängud“, vaid pigem vägivald, loomult jõhker ja alandav. Paljud lapsed, need *teistsugused*, omamata muud süüd, elavad selle tõttu pidevas hirmus ehk Maslow vajaduste püramiidi alumistel astmetel, püüdes iga päev kuidagi ellu jääda.

Sooline erinevus, kuidas kiusatakse ja kes on kiusaja, väljendub peamiselt erinevas füüsilise ja verbaalse vägivalda osakaalus ning selles, et tüdrukute poolse vägivalda kirjeldusi oli vähem kui poiste omi, seda kummagi soo tajutuna. Samas on tüdrukute poolt kummagi sooga seonduvate kiusamisviiside äramärkimine tuntavalt suurem kui poiste poolne, sealhulgas just oma sookaaslaste puudutavalt. Tüdrukud märkavad ja võimalik, et ka kogevad kiusamist rohkem, poisid märkavad neid asju vähem või ei pea vajalikuks välja tuua. Nii poiste kui tüdrukute poolseid vägivaldse käitumise viise ning ka kiusamise põhjusi tajusid poisid ja tüdrukud sarnaselt. Erinevusi oli välimuse tähenduse hindamisel, mis tüdruku puhul oli suurem, ja ka vaesust ning materiaalseid võimalusi nimetasid tüdrukud kiusamise põhjusena rohkem. Õpilase roll, enesekehtestamine avalikkuse näitelaval tõmbab kummagi soo esindajad enam-vähem võrdselt kaasa ka vägivallamustritesse, seda soole spetsiifilisel viisil, ja arvatavalt pole kool praegu veel see koht, kus tüdrukud ja poisid kuigi palju saaksid harjutada lahkust, kaastunnet, hoolivust, leebust, vägivallatust, empaatiat. Ent kool on ju ühiskonna peegel, ja ühiskond praegu ei hooli sellest, mismoodi ta koolis vastu peegeldub.

Kasutatud allikad

- Barbes, Cliona (2012) It's no laughing matter... Boy's humor and the performance of defensive masculinities in the classroom. *Journal of Gender Studies*, 21: 3; 239-251
- Guckenheimer, D. & Schmidt, J.K. (2013) Contradictions within the classroom: masculinities in feminist studies. *Women's Studies*, 42: 486-508
- Kaufman, M. (2015) Violence does not come naturally to men and boys. <http://www.michaelkaufman.com/2015/violence-does-not-come-naturally-to-men-and-boys/>
- Kenway, J., Fitzclarence, L. (2011) Masculinity, violence and schooling: Challenging „poisonous pedagogies“ *Rmt. A feminist Critique of Education. 15 years of gender education.* (Ed. Christine Skelton and Becky Francis). London and New York: Routledge
- Kimmel, M.S. (2011) *The gendered Society.* New York: Oxford
- Leino, M. (2011) „Uued tüdrukud“: juhus või trend. *Rmt. Sissejuhatus soouuringutesse.* (toim. R. Marling) TÜ kirjastus
- Paats, M. (2010) Vägivald paarisuhtes – müüdid ja tegelikkus. *Eesti statistika kvartalikiri.* 5. Vägivald%20paarisuhtes%20—%20müüdid%20ja%20tegelikkus%20(1).pdf
- Pilcher, J. & Whelehan, I. (2004) *Fifty Key Concepts in Gender Studies.* London: Sage
- Reay, D. (2011) Spice girls, nice girls, girlies and tomboys: gender discourses, girls cultures and femininities in the primary classroom. In: *A feminist Critique of Education. 15 years of gender education.* (2011) Ed. Christine Skelton and Becky Francis. London and New York: Routledge, lk. 55-67
- Riddell, Sh. (2011) Pupils, resistance and gender codes: a study of classroom encounters. In: *A feminist Critique of Education. 15 years of gender education.* (2011) Ed. Christine Skelton and Becky Francis. London and New York: Routledge, lk. 11-24
- Skelton, Ch., Francis, B. (2001). Gender, school, politics and praxis. In: *Investigating gender: Contemporary perspectives in education.* (eds. B. Francis and Christine Shetton). Buckingham: Open University Press, lk. 189
- Skelton, Ch. (2001) Typical boys? Theorizing masculinity in educational settings. In: *Investigating gender: Contemporary perspectives in education.* (eds. B. Francis and Christine Shetton). Buckingham: Open University Press, lk. 165-176
- Strömpl, J. (2002) *The K.School. Residential Management of Troublesome Girls in Transition-time* Estonia. Tartu University Press